

Zorica Hadžić

Filozofski fakultet, Univerzitet u Novom Sadu, Srbija
zorica_hadzic@ff.uns.ac.rs

Željko Milanović

Filozofski fakultet, Univerzitet u Novom Sadu, Srbija
zeljko@ff.uns.ac.rs

Pisma Ivane Brlić-Mažuranić Milanu Ševiću Od građe za enciklopediju do diferenciranja u književnom polju

Izvorni znanstveni rad / original research paper

Primljeno / received 30.12.2019. Prihvaćeno / accepted 14.11.2020.

DOI: 10.21066/carcl.libri.9.2.2

Rad donosi dosad neobjavljena pisma Ivane Brlić-Mažuranić upućena Milanu Ševiću 1909. i 1924. godine. Iz pisama se vidi da je Milan Šević tražio od Ivane Brlić-Mažuranić pisma Jovana Jovanovića Zmaja, biografske podatke o njoj kao i da je želio objaviti ćirilčno izdanje *Priča iz davnine* ili nekoga drugoga djela. Ševićeva namjera da se dječja književnost formira i osamostali (sam Šević koristi izraz „diferencijacija“) dobila je potvrdu u stvaralaštvu Ivane Brlić-Mažuranić. Pisma Ivane Brlić-Mažuranić ponavljaju činjenične detalje ranije zabilježene u autobiografiji i donose jednak odnos prema pjesničkoj zbirci *Slike* (1912.). Ponovno ustrajanje na posebnom statusu pjesničke zbirke otvara mogućnost uočavanja namjera Ivane Brlić-Mažuranić da se u književnom polju pozicionira i izvan dječje književnosti, odnosno da se diferencira od nje, o čem mogu posvjedočiti brojna mjesta iz *Autobiografije* na kojima se govori o poeziji, ali i ustrajanje Želimira Mažuranića u pismu Milanu Ševiću na tom da *Priče iz davnine* nikako nisu knjiga za djecu iako ju i djeca mogu čitati zato što ima odgojnu vrijednost.

Ključne riječi: autobiografija, diferenciranje, Ivana Brlić-Mažuranić, Milan Šević, korespondencija, *Slike*

U rukopisnoj ostavštini Milana Ševića,¹ koja se, najvećim dijelom, čuva u Rukopisnom odjeljenju Matice srpske u Novom Sadu, pohranjeno je pet pisama Ivane

¹ Milan Šević (Novi Sad, 1866. – Beograd, 1934.), sveučilišni profesor, povjesničar književnosti, pedagog, prevoditelj. Školovao se u Novom Sadu, Halašu, Münchenu, Ženevi i Leipzigu. Doktorirao

Brlić-Mažuranić. Dva pisma napisana su 1909., a preostala tri 1924. godine.² Pisma Ivane Brlić-Mažuranić – ljubazni odgovori na molbe i prijedloge Milana Ševića – otvaraju prostore za daljnja istraživanja njihovih života i djela, ali i mogućnosti istraživanja statusa stvaralaštva za djecu u okvirima hrvatske i srpske književnosti u prvim desetljećima 20. stoljeća. Ovaj se rad posebno fokusira na diskretno samopozicioniranje Ivane Brlić-Mažuranić u okviru književnoga polja koje je vidljivo u jednom od pisama Milanu Ševiću.

Da bismo sagledali poziciju Ivane Brlić-Mažuranić u okviru hrvatske književnosti na početku 20. stoljeća, kao i da bismo prepoznali njezino samorazumijevanje vlastite pozicije, nužno je pratiti kako se mijenjao odnos prema ženskomu autorstvu od preporodnoga razdoblja do moderne. Na taj način mogu se jasnije sagledati strategije uključivanja/isključivanja iz književnoga polja. U recentnim istraživanjima načina na koji je izgrađivan kanon hrvatske književnosti 19. stoljeća pozornost je bila usmjerena ne samo na procese autonomizacije polja nego i na status žena u okviru njega pa nam je zadatak u velikoj mjeri olakšan. S razdobljem preporoda u hrvatskoj književnosti počinje afirmacija žena u javnosti jer im se dodjeljuje tradicionalna uloga „odgajateljica koje će sljedeće naraštaje odgajati u narodnom duhu i na narodnom jeziku, a i poticati druge žene da se zalažu za narodnu stvar“ (Iveljić 2018: 11). Dok je preporod poticao žensko stvaralaštvo, ali ne i promjenu društvenoga statusa žena, u periodu poslije 1860. godine ženska književnost bit će izložena otporu i obeshrabrivanju (Iveljić 2018: 15). Na prijelazu iz 19. u 20. stoljeće, prisutnost žena u umjetnosti je prihvatljiva, ali i ograničena na one oblike i s onim karakteristikama koje su tradicionalno smatrane ženskim – u književnosti su to crtice, feljtoni ili žanrovi koji nisu nužno prepoznati kao estetski (pedagoška, dječja ili trivijalna književnost) (Iveljić 2018: 43). Iskra Iveljić ističe i da „nije slučajno da je [u] javnosti najcjenjenija i neosporavana kanonska autorica bila I. Brlić Mažuranić, članica dvaju [sic!] uglednih obitelji, vrsna spisateljica za djecu, posvećena obiteljskom životu i vrijednostima te pobornica relativno tradicionalnih nazora glede položaja žene“ (Iveljić 2018: 43). Ivana Brlić-Mažuranić ne samo da je prihvaćena kao važna autorica nego je i njezina kanonizacija bila brza jer je ispunjavala sva očekivanja književnoga polja: „kao ideal majke – rodoljupke, uzorna supruga, gotovo se odmah nalazi u panteonu nacionalne književnosti usprkos razmjerno skromnom opsegu svojega stvaralaštva“ (Gostomska 2015: 108).

u Leipzigu 1888. godine. Usavršavao se u Austriji, Francuskoj, Njemačkoj, Mađarskoj, Italiji, Rumunjskoj, Bugarskoj i Turskoj. Radio je u školama u Požarevcu, Kragujevcu i Beogradu. Bio je profesor Univerziteta u Beogradu od 1919. godine. Objavio je knjige: *Dositheus Obradović ein serbischer Aufklärer des XVIII Jahrhunderts* (1889.), *Gimnazija u Giseniu i srednje škole u Hesenskoj* (1898.), *Josif Pančić kao pedagog* (1903.), *Srednje škole u Srbiji* (1906., 1907.), *Obrazovanje i prosvjećivanje* (I 1908. i 1921., II 1911. i 1923., III 1924., IV 1926.), prijevod djela *Filozofijski problemi* Haralda Hefdinga (1911. i 1920.), *Dečja književnost srpska* (1911.), *O Đorđu Natoševiću* (1922.), *Miletić i Zmaj; Miletić i Branko* (1926.), *O našim ljudima velikim i malim* (1928.), *O radu i radnicima* (1931.) itd. O radu Milana Ševića vidjeti više u knjizi *O Milanu Ševiću* (Hadžić 2017).

² Jedan dio rukopisne ostavštine Milana Ševića čuva se u Pedagoškom muzeju u Beogradu. U njem nema pisama Ivane Brlić-Mažuranić.

Na izbor autora koji će biti kanonizirani utječe niz čimbenika koji se sukobljavaju u okviru polja, unoseći u njega dinamiku. Sama dinamika polja je „uvelike ovisna o habitusu aktera, njihovim obrazovnim, klasnim, nacionalnim i rodnim pripadnostima” (Protrka 2008: 236). Pripadnost Ivane Brlić-Mažuranić građanskoj klasi, već spomenute činjenice da je pripadala dvjema uglednim obiteljima kao i očekivano rodno samopozicioniranje u društvu kao idealne majke, svakako su pridonijeli njezinoj ranoj kanonizaciji, čemu je u određenoj mjeri pridonio i Milan Šević (1911: 473) koji ju svrstava među suvremene autore dječje književnosti koji ne slijede strane uzore. Estetska vrijednost njezina djela također se ne dovodi u pitanje.

Budući da je pripadala građanskoj klasi, na Ivanu Brlić-Mažuranić odnosio se imperativ da je žena „u potpunosti određena obiteljskim životom“ (Župan 2001: 437). Obrazovanje koje je dobila slijedilo je ideal „reprodukcije obiteljskih vrijednosti“ (438) u kojem je bilo gotovo nemoguće pronaći mjesto za književnost oslobođenu utilitarnosti. I pored toga što je odrastala i obrazovala se krajem 19. stoljeća kada je hrvatska javnost „ženu još uvijek prije svega smještala u kuću i obitelj” (Ograjšek Gorenjak 2006: 151), Ivana Brlić-Mažuranić je, vidjet ćemo u ovom radu, ukazala na to da je njezino samorazumijevanje vlastitoga stvaralaštva usmjereno izvan tada aktualnih uvjetovanosti uključivanja u književno polje kao i u sam kanon.

Ako je položaj žena u književnosti početkom 20. stoljeća sličan onomu tijekom preporodnoga razdoblja (uz izmijenjen skup žanrova u kojima se žene mogu okušati), možemo pitati i kakvi su bili vladajući uvjeti za izbor kanona i čitatelja. Marina Protrka ističe da se među različitim stavovima u raspravama oko izbora kanona i čitatelja u hrvatskoj književnosti 19. stoljeća nalaze važne sličnosti među kojima se izdvaja uloga autora. Osim toga, odigrava se i „fiksiranje književne činjenice za lik pojedinog autora, implicitna ili eksplicitna teorija genija, pojedinca koji je u dosluhu s kolektivnim genijem naroda“ (Protrka 2008: 75), prevladava percepcija kanoniziranih djela koja nadilaze „okolnosti vlastitog nastanka i prihvatljiva su (estetski, ideološki) za širenje i recepciju u najširim slojevima društva“ što podrazumijeva da se čitateljstvom manipulira kako bi se obrazovalo i kako bi prihvatilo određene vrijednosti (Protrka 2008: 76). Na kraju, u raspravama o izboru čitatelja, nalazi se stav da se pod čitateljstvom zamišljaju „uglavnom puk, žene i mladi“ (Protrka 2008: 76). Nije nam namjera na ovom mjestu uopćavati strategije književnoga kanona početkom 20. stoljeća nego ukazati na to da su pravila njegova funkcioniranja mogla biti primijenjena u slučaju Ivane Brlić-Mažuranić jer je ona bila potomak Ivana Mažuranića čije je najpoznatije djelo u svojoj genezi viđeno u dosluhu s genijem naroda, a njezino, uopćeno govoreći, „pedagoško“ djelo estetski i ideološki prihvatljivo za širenje među mladom publikom. „Izdvajanje uloge autora“ (Protrka 2008: 75) u slučaju Ivane Brlić-Mažuranić neizbježno je povezano s njezinim imenom. Njezino vlastito ime sadrži imena autora i to ne bilo kojih nego onih koji su čvrsto fiksirani u književnom polju.³ Foucault ističe da autorovo ime obavlja funkciju razvrstavanja i da ono omogućava „da se jedan broj tekstova objedini, definiše, da se

³ Zanimljivo je da je Ignjat Alojzije Brlić, djed Vatroslava Brlića (supruga Ivane Brlić-Mažuranić), sudjelovao u raspravama o kanonu u hrvatskoj književnosti 19. stoljeća (Protrka 2008: 75).

razdvoji od drugih, da se između njega i drugih uspostavi razlika“ (1983: 36). Vidjet ćemo da Ivana Brlić-Mažuranić među svojim djelima posebno izdvaja jedno i na taj način stvara razliku između vlastitoga djela i onoga što je kanon spreman prihvatiti, odnosno razliku koja ruši jedinstvo njezina djela, poništava jednakost između privatnoga i javnoga identiteta, a da pri tom stvara autonomnu autorsku poziciju.

Milan Šević: prikupljanje građe o Jovanu Jovanoviću Zmaju i vrjednovanje djela Ivane Brlić-Mažuranić

Iz sačuvanih pisama može se zaključiti da je dopisivanje započelo na Ševićevu inicijativu, kao i da je bilo usko povezano s njegove dvije velike, gotovo opsesivne, teme – život i djelo Jovana Jovanovića Zmaja i proučavanje dječje književnosti. U svojem interesu za dječju književnost Šević nije zaobišao literarno djelo Ivane Brlić-Mažuranić, do čijih je umjetničkih kvaliteta osobito držao. Sudeći po sačuvanim pismima, može se pretpostaviti da tu nije bio i kraj njihova dopisivanja. Uz pet pisama hrvatske spisateljice, u Rukopisnom odjeljenju Matice srpske čuva se i pismo njezina brata, dr. Želimira Mažuranića, upućeno Milanu Ševiću u vezi s objavljivanjem knjige *Priče iz davnine* ćirilničnim pismom (ROMS, inv. br. 26.535).

Postojanje pisama bilježe i dnevnicima Milana Ševića.⁴ Ivana Brlić-Mažuranić prvi se put spominje u Ševićevim dnevnicima 16. (29.) rujna 1909. godine. Dnevnički zapis je kratak: „Pisao Vasi Vitojeviću, rav. učitelju Sjeverin kod Belovara i tražio pisma Zmajeva pok. Miti Neškoviću, gđi Ivani Brliću [sic!] rođ. Mažuranić (Brod), i tražio Zmajeva pisma pok. dru Ignjatu Brliću“ (Šević 2013: 150).

Ševića je zanimanje za Zmajevu stvaralaštvo dovelo do obraćanja Ivani Brlić-Mažuranić. Šević je od djetinjstva bio u Zmajevoj blizini – vezivale su ih i obiteljske i kumovske veze. Iako je bio tridesetak godina mlađi od Zmaja, Šević je postao jedan od Zmajevih najbližih suradnika. Iz njihovih još uvijek neobjavljenih pisama znamo da je Šević pomagao Zmaju u uređivanju časopisa *Neven*, kao i da je Zmaj često razgovarao s njim o svojem književnom stvaralaštvu. Zmaj i njegov mladi suradnik i poštovatelj drugovali su i susretali se u Novom Sadu, Pančevu, Beogradu, Beču, Zagrebu i Srijemskoj Kamenici. Šević je priredio, u suradnji sa Zmajem, prvi izbor iz njegove poezije za djecu.⁵ Imajući povlasticu suradnje s velikim piscem i pridobivši njegovo povjerenje, Šević je bio na izvoru dragocjenih informacija o Zmajevu životu i radu. Tako je i određeni broj pisama iz Zmajeve ostavštine na poklon dobio od samoga pisca (Šević 1916: 268–269). Od Zmajeve smrti 1904. godine, pa sve do kraja života, nastavio je prikupljati i čuvati njegovu korespondenciju. U nastojanju da dođe do što većega broja pisama, uporni je Šević i u književnim časopisima oglašavao apele da mu se ustupe Zmajeva pisma iz

⁴ Sačuvano je dvadeset bilježnica u kojima je Milan Šević vodio dnevničke bilješke. Najraniji je zapis iz 1899. godine, a posljednji je napisao nekoliko dana pred smrt. Nažalost, u Ševićevim dnevničkim bilježenjima postoji praznina od 1900. do 1909. godine. Dnevničke bilješke Milana Ševića priređene su za tisak u trima knjigama (Šević 2013; 2014a; 2017).

⁵ Riječ je o knjizi *Čika Jova srpskoj deci* (1899.) objavljenoj u izdanju Srpske književne zadruge povodom obilježavanja pedesetogodišnjice Zmajeva književnoga rada.

obiteljskih arhiva za potrebe objavljivanja piščeve korespondencije, ili da mu se barem dadu na prijepis. Ne iznenađuje da se taj najpouzdaniji tumač Zmajeva života i rada obratio za pomoć i Ivani Brlić-Mažuranić. Njezina dva pisma upućena Ševiću 1909. godine odnose se na pisma Jovana Jovanovića Zmaja pohranjena u arhivu obitelji Brlić. Ševiću su, bez sumnje, bile dobro poznate veze pjesnika *Đulića* s uglednim hrvatskim političarom Ignjatom Necom Brlićem čije je prijateljstvo započelo još tijekom studija u Beču.⁶ Pokazalo se, kako se vidi iz odgovora Ivane Brlić-Mažuranić, da su njegove pretpostavke bile točne – u obiteljskom vlasništvu čuvala su se Zmajeva pisma, a hrvatska književnica bila je više nego raspoložena za suradnju i pomoć. Uz Zmajeva pisma, ona je bila spremna Ševiću ustupiti i prijepise pisama srpskih književnika sačuvanih u obiteljskoj arhivi. Nije poznato je li to i učinila. Sačuvana pisma Ivane Brlić-Mažuranić o tom ne pružaju dovoljno podataka, a Milan Šević se u svojim radovima nije pozivao na dokumente iz arhiva obitelji Brlić. Uzgred, Šević je dobio, ali nije zasebno objavio ni Zmajeva pisma Ignjatu Brliću. Sasvim je izvjesno da su ta pisma našla svoje mjesto u knjizi Zmajeve prepiske koju je pripremio za tisak, ali se ta knjiga, stjecajem raznih okolnosti, nikada nije pojavila.⁷

Sudeći prema sačuvanim pismima Ivane Brlić-Mažuranić, poslije 1909. godine nastupio je petnaestogodišnji prekid u njihovu dopisivanju. Tu je stanku obilježilo intenzivnije okretanje Milana Ševića istraživanju dječje književnosti, kao i pojavljivanje novih djela Ivane Brlić-Mažuranić. U tom periodu, Milan Šević objavio je prvu povijest srpske književnosti za djecu – *Dečja književnost srpska* – najprije u *Letopisu Matice srpske*, a zatim i kao zasebnu knjigu 1911. godine. U svojem izučavanju dječje književnosti nastojao je ostvariti sintezu, skrenuti pažnju na njezin marginalni status kao i na izdvojen položaj pisaca za djecu. Iste godine, u časopisu *Brankovo kolo*, u dva je nastavka objavio studiju „Dečja književnost hrvatska“ (Šević 1911: 438–441; 473–475),⁸ u kojoj je spomenuo i Ivanu Brlić-Mažuranić. Valja imati na umu da ona tada još uvijek nije bila objavila svoja najznačajnija djela, ali je Šević prepoznao i uočio vrijednost onih koja su nastala do tada (1911: 473):

⁶ Prijateljstvo započeto tijekom studija i kasnije se nastavilo. Šević je u tekstu „Ilarion Ruvarac i Zmaj“ naveo podatak da je Ignjat Brlić organizirao za svoje školske drugove prijateljski sastanak u Beču u lipnju 1884. godine na kojem je bio i Zmaj (Šević 2014b: 109).

⁷ Arhivski dokumenti i pisma iz ostavštine Milana Ševića svjedoče o tom da je imao pripremljenu knjigu Zmajeve prepiske, kao i da ju je neuspješno godinama pokušavao objaviti. Zanimljivo je da je rukopis Zmajeve korespondencije koju je priredio Milan Šević nestao (Hadžić 2017: 152–163). U svakom slučaju, zahvaljujući Milanu Ševiću sačuvano je više od dvije tisuće pisama iz Zmajeve ostavštine.

⁸ Ševiću pripada važno mjesto u istraživanjima hrvatske dječje književnosti: „vjerojatno je prvi inozemni prikaz hrvatske dječje književnosti onaj srpskoga pedagoga i teoretičara dječje književnosti Milana Ševića iz 1911. godine ‘Dečja književnost hrvatska’“ (Majhut i Lovrić Kralj 2016: 578). Važna je i Ševićeva ocjena žanrovske vrijednosti hrvatske i srpske književnosti za djecu: „Uspoređujući obje književnosti, Šević nalazi da u poeziji srpska dječja književnost nadilazi hrvatsku, dok je u prozi slučaj obrnut“ (Majhut i Lovrić Kralj 2016: 579), kao i to da „od pripovjedača Šević spominje Janka Jurkovića, Milku Pogačić, Jurja Turića, Jagodu Truhelku, Antoniju Kassowitz-Cvijić, Vjekoslava Košćevića, Ivanu Brlić-Mažuranić“ (isto).

I dok se u starijih [hrvatskih] pripovedača pokazuje neko naivno nasledovanje u stranim književnostima popularnim avtorima, i to u tolikoj meri, da ni pripovetka iz naroda, osim imena mestâ i licâ, obično nije narodna, dotle se u novijih pripovedača javlja težnja, da, podstaknuti svojim uzorima, ne idu slepo za ovima, no da svojim rođenim očima posmatraju sebe i život oko sebe – nasledovanje se ovde najviše opaža u izboru motiva. Među ovima se najjače ističu danas Milka Pogačić, Juraj Turić, Jagoda Truhelka, Antonija Kasovic-Cvijić, Vjekoslav Koščević i Ivana Brlić-Mažuranić. Njihova je interesovanost za decu uopšte vrlo velika, svi ovi pokazuju, da umeju decu i da posmatraju i da zgodnim načinom iznesu, što su opazili, – ali kao što deci ne treba samo o deci govoriti, tako isto ni sve o deci nije za decu.

Šević je kao povjesničar književnosti bio svjestan važnosti dokumenata i preciznih informacija te je sasvim jasno zbog čega se u svojoj neumornoj potrazi za Zmajem obratio i Ivani Brlić-Mažuranić. Isto je učinio i poslije kada su mu bili neophodni podatci o njezinu književnom djelu. Drugim riječima, njihova daljnja korespondencija odnosi se na dječju književnost kao zajedničko područje interesa.

Milan Šević joj se 1924. godine obratio kao tumač i proučavatelj njezina rada, o čem svjedoče tri dobivena odgovora. O tijeku dopisivanja možemo suditi prema odgovorima koje je Šević dobivao od autorice *Priča iz davnine*, ali i zahvaljujući njegovim dnevničkim zapisima u kojima 22. rujna 1924. godine bilježi: „Pisao dru Joci Manojloviću advokatu u Subotici da dolazim u četvrtak, i Ivani Brliću Mažuraniću [sic!] i poslao joj knjige (koje sam priredio za decu i obraz. prosvećivanje II)“ (Šević 2014a: 336–337).⁹ Tjedan dana poslije, 29. rujna, Šević zapisuje: „Dobio pismo od dra Želimira Mažuranića (Trenkova 5), u kome mi saopštava uslove za štampanje dela *Priča iz davnina*. Odmah odgovorio“ (339).

Navedene bilješke u vezi su s dvama Ševićevim nastojanjima – pisanje enciklopedijskoga članka o Ivani Brlić-Mažuranić i objavljivanje srpskoga izdanja njezinih djela. Šević se obratio Ivani Brlić-Mažuranić kako bi prikupio biografske i bibliografske podatke koji su mu bili potrebni za pisanje natuknice u *Narodnoj enciklopediji* Stanoja Stanojevića. Ivana Brlić-Mažuranić u svojem pismu od 17. rujna 1924. godine Ševiću daje informacije o knjigama koje je do tada objavila. Uz svaki naslov spominje izdavača i broj izdanja. To je pismo nastalo u vrijeme objavljivanja engleskoga prijevoda *Priča iz davnine* i u očekivanju pojavljivanja poljskoga prijevoda. U nastavku pisma Brlić-Mažuranić vrlo sažeto govori o svojem životu navodeći mjesto rođenja, imena oca i majke, očev tadašnji status, godinu udaje, ime i zanimanje muža kao i činjenicu da je unuka Ivana Mažuranića. Na kraju pisma, Ševiću nudi i mogućnost da mu pošalje i svoju autobiografiju.

Šević je napisao velik broj članaka za *Narodnu enciklopediju srpsko-hrvatsko-slovenačku*: uz autobiografske članke, napisao je i niz tekstova o pedagogima, filozofima, reformatorima školstva, ali i o dječjoj književnosti, časopisima i dječjim piscima među

⁹ Šević je u to vrijeme uređivao biblioteku Dobre knjige našoj deci u okviru koje su do 1924. godine objavljeni sljedeći naslovi: *Pesme Jovana Grčića Milenka* (priredio Milan Šević), *Tera baba kozliće i šta lasta pripoveda* Danice Bandić. Možda je na poklon poslana i neka od tih knjiga.

kojima su i Ivana Brlić-Mažuranić, Ljudevit Tomšić i Ivan Martinović (Vujisić-Živković 2007: 297).

Ideja o stvaranju te enciklopedije objavljena je 3. svibnja 1924. godine (Vujisić-Živković 2007: 295) tako da Ševićev interes za dječju književnost dolazi u vrijeme intenzivnoga rada na njoj. Pisma koja je Šević sigurno uputio Ivani Brlić-Mažuranić poslužila su mu da dođe do informacija o njezinu životu i radu, a interes za hrvatsku spisateljicu nije bio slučajna, nego je odgovarao njegovu shvaćanju položaja dječje književnosti. Smatra se da je Šević kao prvi srpski teoretičar i povjesničar dječje književnosti bio „usmeren na pitanje ‘diferencijacije’ (Ševićev izraz) – formiranja i osamostaljenja književnosti za decu“ (Vujisić-Živković 2007: 303). Književno djelo Ivane Brlić-Mažuranić odgovaralo je Ševiću shvaćanju dječje književnosti jer on u članku koji je objavljen u *Narodnoj enciklopediji* ističe da su njezine pripovijetke „bez nametnutih pouka i moralisanja, s pravim umetničkim prikazivanjem, pune svežine i humora“ (Š[ević] 1925: 276), odnosno lišene utilitarnosti i vrijedne zbog svojih estetskih svojstava.

Posebno je važno Ševićovo nastojanje da skrene pozornost srpske čitateljske publike na vrijednost i značaj djela Ivane Brlić-Mažuranić i da njezine *Priče iz davnine* objavi ćirilicom.¹⁰ Vjerojatno je da su razlozi za Ševićovo odustajanje bili materijalne prirode i da Šević nije mogao ispuniti stroge zahtjeve iz pisma Želimira Mažuranića (ROMS, inv. br. 26.535). Prvo ćirilično izdanje *Priča iz davnine* tiskano je tek 1952. godine bez priča „Kako je Potjeh tražio istinu“ i „Bratac Jaglenac i sestra Rutvica“ (Lovrić Kralj i Dvorščak 2018: 74).

Iako je dopisivanje između „hrvatskoga Andersena“ i srpskoga povjesničara i teoretičara dječje književnosti završeno 1924. godine, time nije prestalo Ševićovo zanimanje za književno djelo Ivane Brlić-Mažuranić, ali i za samu obitelj Mažuranić. Tri godine poslije posljednjega (sačuvanoga) pisma upućenoga Milanu Ševiću i neuspjeha u pokušaju objavljivanja *Priča iz davnine* ćirilicom, studenački broj subotičkoga časopisa *Književni sever* otvorit će njezina priča „Trgovac Nav“. Šević je u istom broju objavio tekst „Naša dečja ili omladinska knjiga“ (Šević 1927: 455–457),¹¹ u kojem se osvrnuo na status dječje književnosti i „pedagošku struju“ u toj književnosti, ističući da „književnost je ili književnost ili – nije književnost. I dečja književnost, ako hoće da bude književnost, mora biti lepa i umetnička književnost. A ako je lepa književnost, onda je i sastavni deo te književnosti koja je jedna“ (Šević 1927: 456–457). Također, nije propustio spomenuti pisce koji se ističu svojim djelom: „U našoj književnosti utiru danas put pravoj dečjoj knjizi, pored mnogih stranih pisaca, kojih dela dobivamo u prevodu i naši književnici, među kojima su, u prvom redu Ivana Brlić-Mažuranić, Danica Bandić, Vladimir Nazor i Mileta Jakšić“ (Šević 1927: 457).¹²

¹⁰ O naporima da se pojavi ćirilično izdanje i o dogovorima između Želimira Mažuranića i Milana Ševića vidjeti Lovrić Kralj i Dvorščak 2018: 74.

¹¹ U tom broju *Književnog severa* o književnosti za djecu, uz Milana Ševića, pisali su i Jaša M. Prodanović („Dečja književnost“), Ljudevit Krajačić („Omladinska književnost u Hrvata“) i Slobodan Popović („Dečja lepa književnost“).

¹² Šević će 1931. godine pisati o kući u kojoj se rodio Ivan Mažuranić (Š[ević] 1931a) kao i o knjizi Milutina Mažuranića o Matiji Mažuraniću (Šević 1931b).

Ivana Brlić-Mažuranić: diferenciranje u književnom polju

Pisma Ivane Brlić-Mažuranić upućena Milanu Ševiću svjedoče o Ševićevim naporima da dođe do Zmajevih pisama, da promovira dječju književnost pisanjem enciklopedijskih natuknica i izdavanjem važnih djela dječje književnosti. Pisma također predstavljaju i dragocjene izvore za razumijevanje odnosa Ivane Brlić-Mažuranić prema vlastitom književnom djelu, ali i prema sredini u kojoj je ono oblikovano. Tri njezina pisma iz 1924. godine sadrže važne detalje koji predstavljaju prilog recentnim istraživanjima u kojima je „autoričina privatnost dospjela u fokus javnog proučavanja, s njezinom opsežnom privatnom korespondencijom kao ključnom referencijom“ (Zima 2013: 384), ali i pružaju mogućnost pomicanja žarišta s njezina samorazumijevanja vlastitoga statusa u književnom polju koje se u dosadašnjim istraživanjima uglavnom svodilo na zadovoljavanje obiteljskih obveza i osobnih sklonosti proklamiranih u *Autobiografiji* (Brlić-Mažuranić 1968).¹³ Pisma Ivane Brlić-Mažuranić od 17. rujna i 4. listopada 1924. godine sadrže iste elemente kao i njezina autobiografija napisana na zahtjev JAZU (Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti) 1916. godine koju je autorica poslala prof. Franji Bučaru, kojega i spominje u prvom od dvaju pisama.¹⁴

U drugom pismu iz 1924. godine Ivana Brlić-Mažuranić zahvaljuje Ševiću na knjigama koje joj je poslao i napominje da je „mali Sima Bob“ djecu posebno radovao. Sima Bob je junak knjige *Život i smrt maloga Sime Boba: iz Nevena, čika Jovina lista*. Patuljak Sima Bob pojavio se 1883. godine u *Nevenu* kada je u više nastavaka objavljena ilustrirana priča u stihovima „Iz života malog Sime Boba“ (Draginčić i Zupan). Šević je poslao ilustriranu priču o Simi Bobu koja je objavljena kao posebno izdanje 1924. godine. Rad o pedagoškoj literaturi koju spominje Ivana Brlić-Mažuranić kao djelo s čijim se idejama slaže, druga je knjiga Ševićeva djela *Obrazovanje i prosvjećivanje* o čem, vidjeli smo, svjedoči sâm Šević u svojoj dnevničkoj bilješci od 22. rujna 1924. godine. Šević je 1921. godine započeo objavljivanje toga djela čiji se treći dio pojavio 1924. godine.¹⁵ U tom pismu Brlić-Mažuranić obavještava Ševića o imenima svoje djece, o smrti supruga, ali i o radu na knjizi *Radosna majka – dobra pjestinja* (Behrens 1924).

Uočeno je da *Autobiografija* Ivane Brlić-Mažuranić sadrži „identitetsku razinu“ i „razinu podteksta“ (Sablić Tomić 2008: 54–55). Na prvoj razini ona iznosi provjerljive činjenice vezane uz datum i mjesto rođenja, mjesto u kojem živi i književna djela koja je napisala. Na razini podteksta, autobiografija govori o „autoričnim unutarnjim htijenjima“ ali i „ispisuje osoban odnos prema društvenom prostoru“ (Sablić Tomić

¹³ Isto vrijedi i za njezine autobiografske tekstove (Šepić i Grakalić Plenković 2015: 636). Nova čitanja arhivskih dokumenata omogućila su i zaključak da se na Brlić-Mažuranić ne mora nužno gledati kao na „književnicu i majku, već i kao [na] iznimnu poznavateljicu strane i domaće znanstvene i književne literature“ (Kos-Lajtman i Horvat 2011: 97).

¹⁴ Franjo Bučar (1866. – 1946.) bio je promotor mnogobrojnih sportova, publicist i književni povjesničar. Imao je bitnu ulogu u nominiranju Ivane Brlić-Mažuranić za Nobelovu nagradu (Zima 2014: 248–252).

¹⁵ Odnos između pedagoških shvaćanja Ivane Brlić-Mažuranić i Milana Ševića mogao bi biti predmet interesa posebnoga istraživačkoga rada.

2008: 55). Pisma upućena Milanu Ševiću također sadrže provjerljive činjenice iz identitetske razine koje će Šević iskoristiti za pisanje članka u *Narodnoj enciklopediji*, kao što sadrže i elemente autopoeitičkoga podteksta koji Šević neće preuzeti, ali koji mogu biti daleko važniji za razumijevanje diskretnoga pokušaja diferenciranja (rečeno Ševićevim izrazom) u okviru književnoga polja.

U *Autobiografiji* Ivana Brlić-Mažuranić jasno izdvaja pjesničku zbirku *Slike* kao svoje najdraže djelo. Ona kaže da pisac svoje omiljeno djelo „bira neovisno od ukusa i kritike publike“, odnosno da se odlučuje za ono djelo „što ga svaki put iznova upoznaje kao svoje vlastito djelo koje upravo ovakovo nije moglo niotkuda izaći van iz duše njegove“ (Brlić-Mažuranić 1968: 184). Svaki stih iz zbirke *Slike* predstavlja „nutarnje slike neopisivo žive, mile i ljubljene, koje uvijek nanovo preda mnogom uskrstvu – a časove kad sam nastojala da ih u riječi stavim, ubrajam među najmilija duševna uzbuđenja koja sam proživjela“ (Brlić-Mažuranić 1968: 184).

Na gotovo jednak način o zbirci *Slike* Brlić-Mažuranić govori i u pismu Milanu Ševiću (ROMS, inv. br. 26.538):

Od mojih djela najvolim ono, koje je široj publici najmanje poznato, i možda po pravilima pjesništva i nedotjerano, no koje je najviše od sviju mojih djela nastalo iz duboke nutarnje potrebe i u kojem svaki put iznova nalazim žive i podpune slike onoga, što mi se onda u duši tako jasno prikazivalo. To je malo djelce, mala zbirka pjesama, pod imenom „Slike“.

Brlić-Mažuranić u svojoj autobiografiji na više mjesta piše o poeziji i svojim naporima da ju stvara. U djetinjstvu pokušava svoje dječje pjesničke misli oblikovati na francuskom jeziku, s petnaest godina piše nekoliko kontemplativnih pjesama za koje je uvjerena da su nedotjeranoga oblika, zatim pokušava stvoriti stihove i vezane slogove pa i prokrijumčariti svoju pjesmu „Misao“ među rukopise Ivana Mažuranića. Na kraju pjesničkoga odrastanja nalazi se poznanstvo s Franjom Markovićem, pravim pjesnikom koji na nju ostavlja dubok dojam. Jasno je da poezija oblikuje djetinjstvo i prvu mladost Ivane Mažuranić, odnosno da je književnost za nju „gotovo pa modus cjelokupne njezine egzistencije“ (Perić 2011: 117). Udajom i prihvaćanjem obiteljskih obveza poezija nestaje iz vidokruga životnih mogućnosti, ali stvaranje knjiga za djecu pojavljuje se kao točka u kojoj se želja za pisanjem i dužnosti mogu pomiriti. Brlić-Mažuranić na taj način objašnjava nastanak njezinih prvih dviju knjiga (*Valjani i nevaljani* i *Škola i praznici*). Nova kriza nastaje tijekom njezine bolesti. U to vrijeme djeca su odrasla i „nisu duševno trebali provodiča, oni su stupali uporedo mene, mogli su već shvatiti ne samo ono što im govorim njih radi, već i ono što se momu peru izmiče od potrebe srca“ (Brlić-Mažuranić 1968: 183–184). „Njih radi“ se odnosi na stvaranje dječje književnosti koje sada mora biti napušteno jer su djeca sposobna razumjeti i govor koji dolazi „od potrebe srca“. Dok se „prva izmirba“ odnosila na pomirenje obiteljskih dužnosti i želje za pisanjem, Brlić-Mažuranić sada odlučuje umjesto dječje književnosti početi stvarati poeziju iako „nipošto nije ista vrijednost u poslu poučavaš li koga ili povjeravaš li se komu“ (Brlić-Mažuranić 1968: 184). Zahvaljujući odluci da se posveti „povjeravanju“ nastaje zbirka *Slike* 1912. godine, koju ona i u svojoj *Autobiografiji* (1916) i u pismu

Milanu Ševiću izdvađa kao svoje najmilije djelo nastalo iz duboke unutrašnje potrebe. Harmonično rješenje koje spaja želju za pisanjem i odgovornost prema pretpostavljenoj obiteljskoj ulozi time se redefinira: djeca su odrasla i može se za njih pisati i drukčije, a samo napisano može doprijeti i do drugih koji nisu dio obitelji. Dok u *Autobiografiji* napominje da su *Slike* pisane za obiteljski krug, u pismu Ševiću kaže da će mu poslati svoje omiljeno djelo. Izlazak iz privatnoga u javno označava i napuštanje zamišljenoga patrijarhalnoga sklada koji je upravljao i pisanjem.

U svojem drugom pismu iz 1924. godine, Brlić-Mažuranić uključuje u dopisivanje i svojega brata koji brine o izdavanju njezinih djela i napominje da bi njih dvoje rado vidjeli ćirilčno izdanje *Priča* ili nekoga drugoga djela. Sačuvano pismo Želimira Mažuranića, uz praktične zahtjeve u vezi s izdavanjem *Priča iz davnine* u Beogradu, sadrži i njegovo izričito protivljenje da bi bila riječ o knjizi za djecu (ROMS, inv. br. 26.535):

Ja se – žali Bože – moram protiviti, da bi se djelu dalo obilježje knjige za djecu, jer – po mojem mnijenju – ta knjiga to nije, već spada u red knjiga, koju doduše mogu i djeca da čitaju i imadu veliku odgojnu vrijednost, ali imaju de facto isti karakter kao n. pr. djela Kiplingova.

Čini se da Želimir Mažuranić nije samo brinuo o praktičnoj strani izdavanja *Priča iz davnine* nego je svojim inzistiranjem na uključivanju toga djela u najšire književno polje učinio ono do čega je i samoj Ivani Brlić-Mažuranić bilo stalo. Najnovija ćitanja njezinih djela ne gube iz vida upravo mogućnost da budu shvaćena i kao ostvarenja ćiji znaćenski potencijal ne bi „trebalo žrtvovati kićastoj mitologiji savršenog sklada u životu i djelima“ (Pleić Tomić 2014), kao i da „danas njezine tekstove možemo ćitati u širem kontekstu od onog koji je i njoj i polju dječje književnosti tradicionalno pripisivan“ (Protrka Štimec 2019).

Zaključak: diferenciranje je ipak moguće

Studija Gavre Manojlovića o *Pričama iz davnine* koja je pratila prvu nominaciju za Nobelovu nagradu povezuje rod i književnu vrstu, odnosno iznosi pretpostavku da bi Brlić-Mažuranić stvorila dramsko-epsko djelo iz daleke prošlosti naroda da se rodila kao muškarac. Međutim, ovako je nastala bajka obogaćena kršćanskim vječnim istinama (Zima 2014: 257–258, v. također izvorni tekst u *Libri et Liberi* 2014). Zima s pravom zaključuje da takva „rodno-emfatićka teza neće ostati jedina takva u tumaćenju Mažuranićkina književnoga opusa koji se i za vrijeme autorićina života, a i poslije, gotovo neizostavno tumaći u obiteljskome, a nerijetko upravo i obiteljsko-rodnome kontekstu“ (Zima 2014: 258). Ševićev ćlanak u *Narodnoj enciklopediji* predstavlja još jedno tumaćenje koje ne napušta obiteljsko-rodni kontekst jer završava rećenicom da je o Ivani Brlić-Mažuranić „rećeno da je digla dećju literaturu do klasićnosti, kao što joj je ded dignuo epsku pesmu do književne umetnosti“ (Š[ević] 1925: 276). U ćlanku za *Narodnu enciklopediju* Šević nije uzeo u obzir ono na ćem je inzistirala Ivana Brlić-Mažuranić. On svoj ćlanak u *Narodnoj enciklopediji* završava izravnim povezivanjem njezina djela s djelom obiteljskoga pretka. Odnosno, iako je Šević težio osamostaljivanju

dječje književnosti i inzistirao na njezinim umjetničkim vrijednostima, u slučaju stvaralaštva Ivane Brlić-Mažuranić, on njezina djela smješta u rodni okvir: njezino djelo vrijedno je kao i djelo njezina djeda. Drugim riječima, nije vrijedno samo po sebi i bez dovođenja u vezu s muškim pretkom. „Muški predak“ u ovom slučaju podrazumijeva daleko više od biološkoga pretka jer osim toga što u sebe uključuje i značenje kanoniziranoga preteče, priziva i regulatorne strategije književnoga polja koje još uvijek nije autonomno. Šević određuje mjesto Ivane Brlić-Mažuranić u književnom polju na osnovu njezina podrijetla što neizbježno uključuje i „društveno strukturirana svojstva“ (Bourdieu 2003: 307) kojima pisci duguju priliku da zauzmu postojeće pozicije, već stvorene, ili pozicije koje će se tek stvoriti (Bourdieu 2003: 307). Drukčije rečeno, Šević prihvaća strukturu književnoga polja u kojem su hijerarhija i načini distribucije simboličke moći unaprijed definirani: jedino što on želi izmijeniti u okviru polja jest status dječje književnosti.

Međutim, ako je suditi po Ševićevu stavu o prvom redu književnika koji stvaraju značajna djela dječje književnosti što ga je iznio u tekstu „Naša dečja ili omladinska knjiga“ 1927. godine, prva dva mjesta pripadaju spisateljicama. U odnosu na enciklopedijsko smještanje Ivane Brlić-Mažuranić u okvire obiteljsko-rodnooga konteksta, Ševićeva ocjena da Ivani Brlić-Mažuranić pripada mjesto u „prvom redu“ autora dječje književnosti predstavlja ne samo vrijednosni sud nego i prvi korak k vrjednovanju koje je oslobođeno konteksta fiksirane distribucije društvene moći te je usto jedino zasnovano na umjetničkoj vrijednosti. Isticanje umjetničke vrijednosti dječje književnosti Ivane Brlić-Mažuranić u prvi plan ne bi nas smjelo zavarati jer „dominantna muška kultura otvara ženama mogućnosti kulturnog djelovanja, ali samo pod strogo kontroliranim, njima stranim, uvjetima“ (Protrka 2008: 237). Kad je riječ o književnosti, tijekom 19. i u prvim desetljećima 20. stoljeća, ženama su nametnuta žanrovska ograničenja: njihovo stvaralaštvo moglo je biti pozitivno vrjednovano ukoliko se ostvarivalo u onim okvirima koji nisu dobili „autoritet autoriziranja“ – žanrovi koji su „ulazili u prostor javne upotrebe ili interesa ostajali su mahom zabranjeno područje“ (Protrka 2008: 250), kako smo i ranije u ovom radu primijetili. Žanrovi dječje književnosti nisu predstavljali opasnost prodora u javnu sferu.

Diferenciranje na kojem je Šević inzistirao kad je riječ o dječjoj književnosti ostvareno je u velikoj mjeri iako je i dalje zadržavalo žensko stvaralaštvo u sferi privatnoga. Danas, s novim čitanjima djela Ivane Brlić-Mažuranić koja su oslobođena dominantnih norma vremena u kojem je živjela, razlika između pisanja „njih radi“ i pisanja koje dolazi od „potrebe srca“, odnosno razlika između poučavanja i povjeravanja postaje sve vidljivija. Činjenica da Ivana Brlić-Mažuranić i u autobiografiji i u pismu Ševiću u prvi plan izdvaja svoju pjesničku zbirku *Slike* kao djelo koje joj je najdraže, djelo koje nije u skladu s pravilima pjesništva i koje je izraz unutrašnje potrebe, svjedoči o njezinu razumijevanju autorstva kao autentičnoga umjetničkoga čina koji nastaje iz uvjerenja da taj čin može biti oslobođen zahtjeva koji dolaze izvan njega.

Nasuprot svim čimbenicima koji su utjecali na uključivanje Ivane Brlić-Mažuranić u kanon hrvatske književnosti, njezin stav o pjesničkoj zbirci *Slike* iskazan u *Autobiografiji*

i ponovljen u pismu Milanu Ševiću upućuje i na nedostatak u razumijevanju kanona po kojem se iz njega isključuju djela koja nemaju utilitarnu prirodu.¹⁶ Ivana Brlić-Mažuranić favoriziranjem *Slika* pokazuje da se njezino razumijevanje književnosti razlikuje od onoga koje se nametnulo kao dominantno od preporodnoga razdoblja. Protrka, oslanjajući se na Bourdieua, kaže da književnost stječe autonomiju kad „u pisanju i vrednovanju književnosti više nisu presudni ekonomski, religijski, politički ili pedagoški faktori, već da je temeljno načelo estetsko” (Protrka 2008: 81). Brlić-Mažuranić svjedoči da na *Slike* nije utjecalo ništa drugo osim „nutarnje potrebe“, da zbirka nema široku publiku i da nije nastala po „pravilima pjesništva“. Vidljivost djela malomu krugu čitatelja i stvaranje koje ne slijedi pravila pripadaju povijesti autonomije književnoga polja (Bourdieu 2003: 204, 311).

Na mjestima koja smo izdvojili u *Autobiografiji* i pismu Ševiću, Brlić-Mažuranić piše o vlastitom autorstvu u širokom kontekstu odnosa na relacijama autor – publika, autor – preskriptivne poetike i autor javno – autor privatno. Odnos Ivane Brlić-Mažuranić prema vlastitomu stvaralaštvu neodvojiv je od njezina odnosa prema ženskomu pitanju. Iskra Iveljić napominje da je Brlić-Mažuranić bila „prilično tradicionalno orijentirana, smatrajući da ženski pokret nije na korist temeljnog značaja žena“, ali i da je „u međuratnom razdoblju [...] malo [...] modificirala stavove“ (2018: 36).¹⁷ Gostomska smatra: „u nekom smislu konzervativan bio je i stav Ivane Brlić-Mažuranić kojoj je književnost cijeli život ostala velikom željom koju nije ispunila do kraja“ (Gostomska 2015: 107) kao i da „način na koji u autobiografiji predstavlja vlastite uspjehe dopušta pretpostaviti da je književnost za nju značila nešto više od mogućnosti nastavljanja majčinskih obveza“ (Gostomska 2015: 107). Izdavanje zbirke *Slike* upotpunjava analizu odnosa Brlić-Mažuranić prema tradicionalnomu statusu žene u društvu i književnosti.

Iako Foucault privatnomu pismu odriče mogućnost imanja autora, odnosno pripadnost određenomu broju diskursa kojima je podaren „autor-funkcija“ pod kojim se razumije „obeležje načina postojanja, kretanja i funkcionisanja određenih diskursa u okviru društva“ (Foucault 1983: 37), podudarnost stavova iz pisma Ševiću i onih iz autobiografije, potvrđuje da se u njima javlja isti autor (ista autorica). Foucault također ističe da ime autora obilježava „postojanje određenog vida diskursa“ koji se razlikuje od svakodnevnoga govora – riječ je o govoru koji se mora primiti na određeni način, i koji u datoj kulturi mora dobiti određeni status” (36). Ime autorice pjesničke zbirke *Slike* u širem je smislu patronimski određeno i kao takvo predodređeno za prihvaćanje. Međutim, izdavanje onoga djela koje u očekivanjima trenutačnih sila moći u okviru polja ne može dobiti „autoritet autoriziranja“ predstavlja čin nastanka diskursa koji je „smešten u dvopolno polje svetog i profanog, dopuštenog i nedopuštenog, religioznog

¹⁶ Gostomska kaže da je „teško oteti se dojmu da je, osim važnosti estetskih kriterija za ocjenu“ stvaralaštva Ivane Brlić-Mažuranić i Jagode Truhelke, podjednako „važna bila poslušnost koju su reprezentirale (ponovno u različitom stupnju) svojim životom” (2015: 108).

¹⁷ Slično kaže i Protrka Štimec: „Njezini članci, kao i eksplicitno izražena stajališta kojima u okviru narativne strukture djela tumači pojedine aspekte pripovijedanja, otkrivaju angažiranu autoricu čija je misija zagovaranje pacifističke, nacionalno osviještene i tradicionalno koncipirane slike svijeta” (2015: 668).

i bogoskrvnog“ (Foucault 1983: 37). Taj čin autorskoga diferenciranja nerazdvojiv je od same zbirke *Slike*, pripada istoj autorici koja je riskirala da ne ostane pomirena s obvezujućim pravilima pripadanja i društvu i književnosti.

Popis literature

- Behrens, Marie Margarete. 1924. *Radosna majka – dobra pjestinja*. Prev. Ivana Brlić-Mažuranić. Zagreb: Čirilometodska nakladna knjižara i papirnica.
- Brlić-Mažuranić, Ivana. 1968. Autobiografija. U: Ivana Brlić-Mažuranić, Adela Milčinić [i.e. Milčinić] i Zdenka Marković. *Izabrana djela*, ur. Ivo Frangeš, 175–185. Zagreb: Zora/Matica hrvatska.
- Bourdieu, Pierre [Burdije, Pjer]. 2003. *Pravila umetnosti. Geneza i struktura polja književnosti*. Prev. Vladimir Kapor, Zorka Glušica, Jovana Navalušić, Sonja Gobec i Mihajlo Letajev. Novi Sad: Svetovi. [ćir.].
- Draginčić, Slavko i Zdravko Zupan. *Istorija jugoslovenskog stripa I – do 1941 godine –. Projekt Rastko*. rastko.rs. <https://www.rastko.rs/strip/1/zupan-draginicic_1/neven.html> (pristup 25. prosinca 2019.).
- Finci, Predrag. 2011. Autobiografija i pitanje identiteta. *Filozofska istraživanja* 31 (4): 707–718.
- Foucault, Michel [Fuko, Mišel]. 1983. Šta je autor? Prev. Nada Popović-Perišić. U: *Teorijska istraživanja 2. Mehanizmi književne komunikacije*. Ur. Zoran Konstantinović, 32–45. Beograd: Institut za književnost i umetnost.
- Gostomska, Anita. 2015. Ženske autobiografske naracije s početka dvadesetog stoljeća prema hrvatskom književnom kanonu. U: *Transmisije kroatistike: Zbornik radova s međunarodnoga znanstvenog skupa održanog u Poznanju 9. i 10. prosinca 2013*. Ur. Krystyna Pieniążek Marković i Tvrтко Vuković, 101–113. Zagreb: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
- Hadžić, Zorica. 2017. *O Milanu Ševiću*. Novi Sad: Akademska knjiga. [ćir.].
- Iveljić, Iskra. 2018. Od plemenite dokolice do profesije: žene i umjetnost u Banskoj Hrvatskoj 19. stoljeća. *Historijski zbornik* 71 (1): 7–44.
- Jovanović Zmaj, Jovan [?]. 1924. *Život i smrt maloga Sime Boba: iz Nevena, čika Jovina lista*. Beograd: Učiteljska knjižara. [ćir.].
- Kos-Lajtmán, Andrijana i Jasna Horvat. 2011. Ivana Brlić-Mažuranić, *Priče iz davnine*: nova konstrukcija izvora i metodologije. *Fluminensia* 23 (1): 87–99.
- Libri & Liberi*. 2014. Nominations of Ivana Brlić-Mažuranić for the Nobel Prize = Nominacije Ivane Brlić-Mažuranić za Nobelovu nagradu. *Libri & Liberi* 3 (2): 355–424.
- Lovrić Kralj, Sanja i Tea Dvorščak. 2018. Od vizualnoga identiteta do političkoga čina: povijest Kirinovih ilustracija *Priča iz davnine*. *Libri & Liberi* 7 (1): 67–92.
- Majhut, Berislav i Sanja Lovrić Kralj. 2016. Hrvatska dječja književnost iz vizure inozemnih autora. *Croatica et Slavica Iadertina* 12 (2): 577–604.
- Ograjšek Gorenjak, Ida. 2006. Otvaranje ženskog liceja u Zagrebu. *Povijest u nastavi* 8 (2): 147–176.
- Perić, Martina. 2011. Ivana, romani i djeca: (pitanja identiteta i samoreprezentacije u dnevničkim i autobiografskim tekstovima Ivane Brlić-Mažuranić. *Književna smotra* 43 (2): 113–121.
- Pleić Tomić, Barbara. 2014. Ivana Brlić Mažuranić u svijetu kiča. *Muf*. <<http://muf.com.hr/2014/06/25/ivana-brlic-mazuranic-u-svijetu-kica/>> (pristup 26. prosinca 2019.).
- Protrka, Marina. 2008. *Stvaranje književne nacije. Oblikovanje kanona u hrvatskoj književnoj periodici 19. stoljeća*. Zagreb: Filozofski fakultet.

- Protrka Štimec, Marina. 2015. Etika i mitologija u *Pričama iz davnine* Ivane Brlić-Mažuranić. U: "Šegrt Hlapić" od čudnovatog do čudesnog. Ur. Berislav Majhut, Smiljana Narančić Kovač i Sanja Lovrić Kralj, 657–670. Zagreb; Slavonski Brod: Hrvatska udruga istraživača dječje književnosti; Ogranak Matice hrvatske – Slavonski Brod.
- Protrka Štimec, Marina. 2019. Ivana Brlić Mažuranić između dva kanona. <<https://lemondediplomatique.hr/ivana-brlic-mazuranic-između-dva-kanona/>> (pristup 26. prosinca 2019.).
- Sabljić Tomić, Helena. 2008. *Hrvatska autobiografska proza*. Zagreb: Naklada Ljevak.
- Šepić, Tatjana i Sanja Grakalić Plenković. 2015. Dospijeće do pisanja – autobiografski tekstovi Ivane Brlić-Mažuranić i *Povijest mog života* George Sand. U: "Šegrt Hlapić" od čudnovatog do čudesnog. Ur. Berislav Majhut, Smiljana Narančić Kovač, 643–654. Zagreb/Slavonski Brod: Hrvatska udruga istraživača dječje književnosti/Ogranak Matice hrvatske Slavonski Brod.
- Šević, Milan. 1911. Dečja književnost hrvatska. *Brankovo kolo* 17 (1/27–28): 438–441; (2/29–30): 473–475. [ćir.].
- Šević, Milan. 2013. *Dnevnici, knjiga prva*. Priredila Zorica Hadžić. Novi Sad: Dnevnik. [ćir.].
- Šević, Milan. 2014a. *Dnevnici, knjiga druga*. Priredila Zorica Hadžić. Novi Sad: Dnevnik. [ćir.].
- Šević, Milan. 2014b. *Od Kišjanoša do Zmaja*. Priredila Zorica Hadžić. Novi Sad: Međunarodni centar književnosti za decu Zmajeve dečje igre. [ćir.].
- Šević, Milan. 1916. Pismo Luke Botića Zmaju. *Savremenik* 11 (5–8): 268–269.
- Šević, Milan. 2017. *Dnevnici, knjiga treća*. Priredila Zorica Hadžić. Novi Sad: Dnevnik. [ćir.].
- Šević, Milan. 1924. *Obrazovanje i prosvjećivanje*. 3. Beograd: Izdanje knjižarnice Rajkovića i Čukovića. [ćir.].
- Š[ević], M[ilan]. 1925. Brlić-Mažuranić Ivana. U: *Narodna enciklopedija srpsko-hrvatsko-slovenačka. Knj. 1, A-Z*, ur. Stanoje Stanojević, 309. Zagreb: Bibliografski zavod. [ćir.].
- Šević, Milan. 1927. Naša dečja ili omladinska knjiga. *Književni sever* 3 (2): 453–457.
- Š[ević], M[ilan]. 1931a. U kojoj se kući rodio Ivan Mažuranić?. *Politika* 14. listopada 1931, br. 8416. [ćir.].
- Šević, Milan. 1931b. Dr. M. M. (Milutin Mažuranić): Matija Mažuranić (1817.–1881., brat pjesnika i bana). *Letopis Matice srpske* 330 (1–2): 161–163. [ćir.].
- Vujisić-Živković, Nataša. 2007. Prilog proučavanju naučnog rada Milana Ševića. *Pedagogija* 62 (2): 290–312.
- Zima, Dubravka. 2013. Znanstvena brižnost i marno sročene misli. *Libri & Liberi* 2 (2): 383–388.
- Zima, Dubravka. 2014. Ivana Brlić-Mažuranić, članstvo u Akademiji i Nobelova nagrada. *Libri & Liberi* 3 (2): 239–261.
- Župan, Dinko. 2009. Dobre kućanice: obrazovanje djevojaka u Slavoniji tijekom druge polovice 19. stoljeća. *Scrinia Slavonica* 9 (1): 232–256.

Arhivska građa

- Pisma Ivane Brlić-Mažuranić Milanu Ševiću. Rukopisno odjeljenje Matice srpske. ROMS – inv. br. 25. 442, 25. 443, 26. 536, 26. 537, 26. 538.
- Pismo Želimira Mažuranića Milanu Ševiću. Rukopisno odjeljenje Matice srpske. ROMS – inv. br. 26.535.

Zorica Hadžić
Željko Milanović

Faculty of Philosophy, University of Novi Sad, Srbija

Letters of Ivana Brlić-Mažuranić to Milan Šević: From Encyclopaedic Content to the Differentiation of a Literary Genre

In this study, the letters of Ivana Brlić-Mažuranić addressed to Milan Šević are published for the first time. From this material, it is clear that Milan Šević asked Ivana Brlić-Mažuranić for the letters of Jovan Jovanović Zmaj, and for her own biographical data, and that he planned to publish in Cyrillic script *Croatian Tales of Long Ago*, or some of her other literary writings. Šević's view that children's literature should be established on its own and become an independent fictional genre (Šević used to call it "differentiation") obtained its approval in the creative work of Ivana Brlić-Mažuranić. The letters of Ivana Brlić-Mažuranić repeat facts and details noted earlier in her autobiography, treating her own poetry collection *Slike* [Images] (1912) in the same way in both sources (the letters and the autobiography). Her repeated insistence on the special status of this poetry collection suggests that she intended to position herself beyond children's literature, i.e. to differentiate herself. Many spots in her "Autobiography" which speak of poetry support such a statement, as does the attestation of Želimir Mažuranić in his letters to Milan Šević that *Croatian Tales of Long Ago* is certainly not children's literature, even though the tales may be read by children, too, and even though the book has educational value.

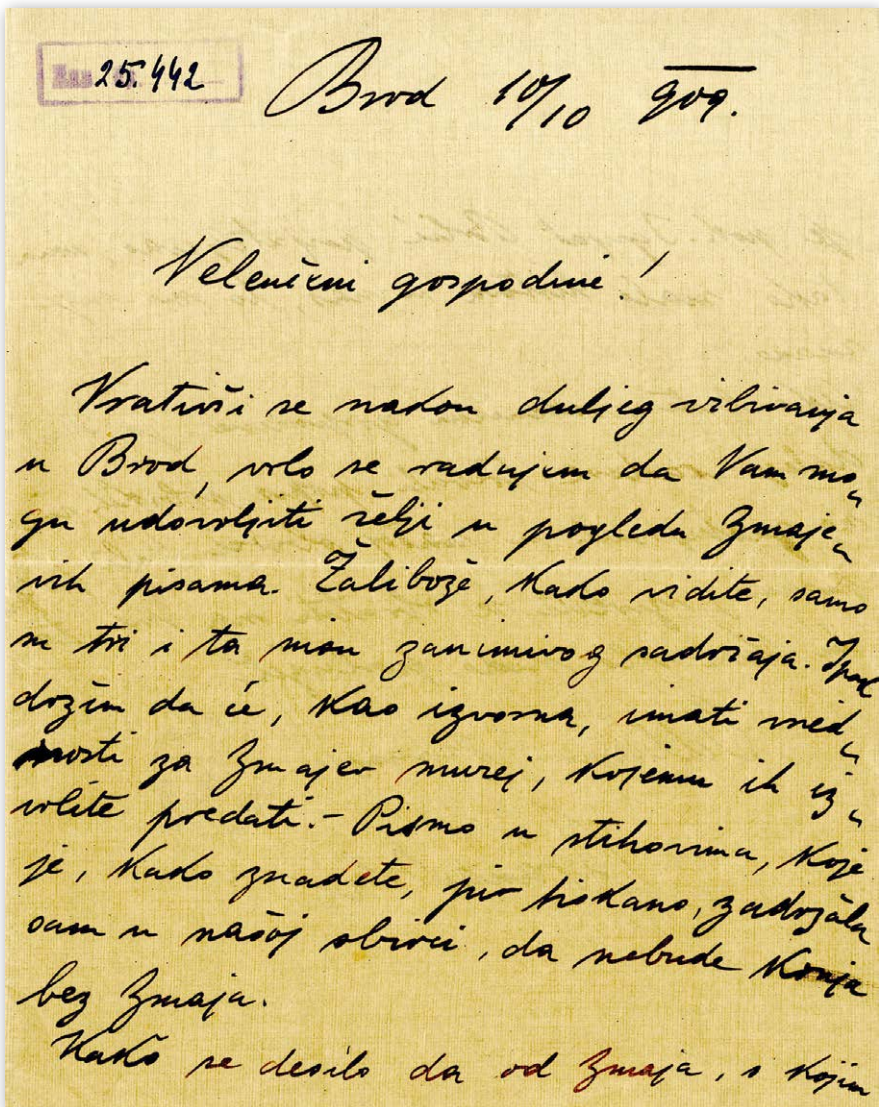
Keywords: autobiography, correspondence, differentiation, Ivana Brlić-Mažuranić, Milan Šević, *Images*

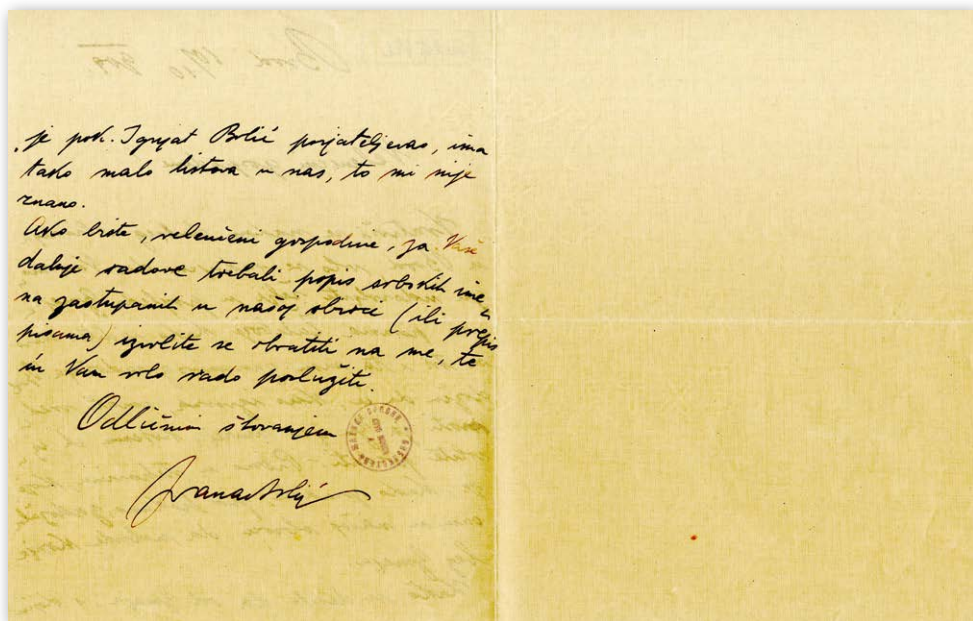
Dodatak
Appendix

Faksimili i prijepisi pisama Ivane Brlić-Mažuranić Milanu Ševiću
Facsimiles and transcripts of Ivana Brlić-Mažuranić's letters to Milan Šević

1. pismo od 10. listopada 1909.

Letter 1 of 10 October 1909

Brod 10/10 909.

Veleučeni gospodine!

Vrativši se nakon duljeg izbivanja u Brod, vrlo se radujem da Vam mogu udovoljiti želji u pogledu Zmajevih pisama. Žalibože, kako vidite, samo su tri i ta nisu zanim[lj]ivog sadržaja. Ipak držim da će, kao izvorna, imati vrijednosti za Zmajev muzej, kojemu ih izvolite predati. – Pismo u stihovima, koje je, kako znadete, jur tiskano, zadržala sam u našoj sbirci, da nebude krnja bez Zmaja.

Kako se desilo da od Zmaja, s kojim je pok. Ignjat Brlić prijateljeva, ima tako malo listova u nas, to mi nije znano.

Ako biste, veleučeni gospodine, za Vaše daljnje radove trebali popis srbskih imena zastupanih u našoj sbirci (ili prepis pisama) izvolite se obratiti na me, te ću Vam vrlo rado poslužiti.

Odličnim štovanjem

Ivana Brlić

[ROMS, inv. br. 25. 442]

2. pismo od 23. studenoga 1909.

Letter 2 of 23 November 1909

25.443

Tellučenim gospodine!

Fljela sam sa priposlavljenom Ema
 jevoy pisma pričati doh dovošim
 popis naše škole. On taj je u posao
 njeto rategnuti, a Vama li Emajevo
 pismo moglo rataruti. Hoja ga ero
 sajem i molim da mi ga nadon upo
 rabe redomandoran matite. Netrdan
 Vam spominjati da mnogo dozim do taj
 pisma te da ga prepovucijim Vasioj pag
 hi. —

Popis viele naše škole liti je u jama
 ru gator te in Vam ga onda priposlati
 i radi podlugite popisima Vama potrebit
 pisama.

Osvliti i koranji

Brada n. s. Frana Šević
 23/11 1909.

Veleučeni gospodine!

Htjela sam sa priposlanjem Zmajevog pisma pričekati dok dovršim popis naše sbirke. Nu taj će se posao nešto zategnuti, a Vama bi Zmajevo pismo moglo zakasniti. Stoga ga evo šaljem i molim da mi ga nakon uporabe rekomandovano vratite. Netrebam Vam spominjati da mnogo držim do tog pisma te da ga preporučujem Vašoj pazki.

Popis ciele naše sbirke biti će u januaru gotov te ću Vam ga onda priposlati i rado poslužiti prepisima Vama potrebnih pisama.

Osobitim štovanjem

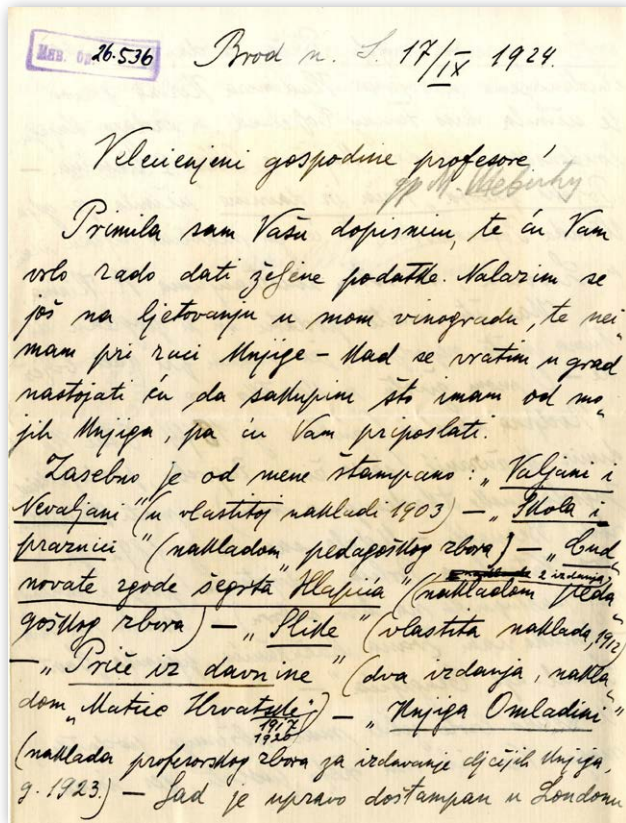
Ivana Brlić

Brod n. S. 23/11 909.

[ROMS, inv. br. 25. 443]

3. pismo od 17. rujna 1924.

Letter 3 of 17 September 1924

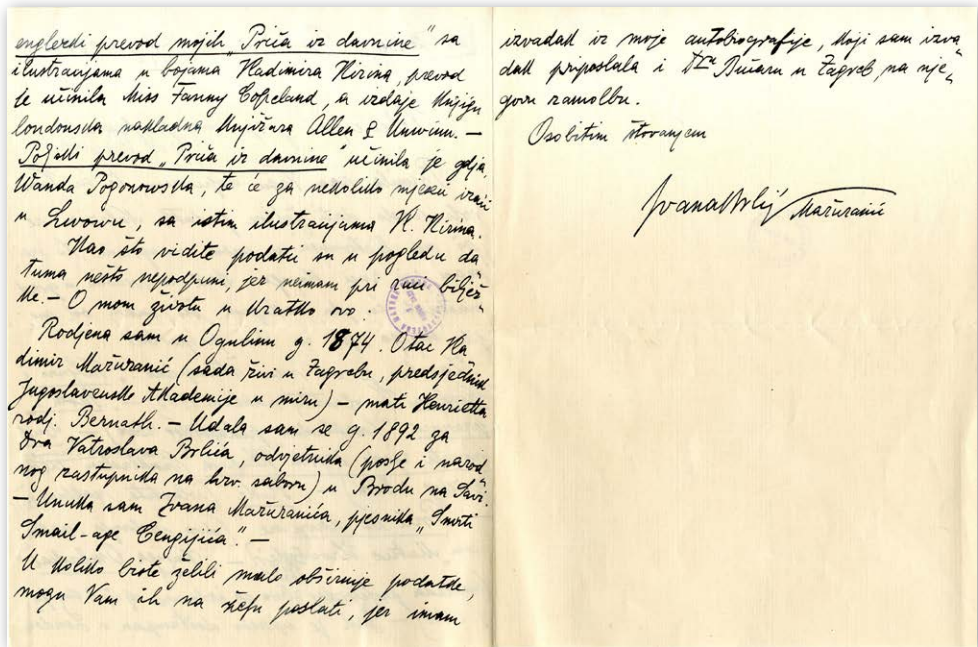

Brod n. S. 17/IX 1924.

Velecijeni gospodine profesore!

Primila sam Vašu dopisnicu, te ću Vam vrlo rado dati željene podatke. Nalazim se još na ljetovanju u mom vinogradu, te neimam pri ruci knjige – kad se vratim u grad nastojati ću da sakupim što imam od mojih knjiga, pa ću Vam priposlati.

Zasebno je od mene štampano: „Valjani i Nevaljani“ (u vlastitoj nakladi 1903) – „Škola i praznici“ (nakladom pedagoškog zbora) – „Čudnovate zgode šegrta Hlapića“ (2 izdanja nakladom pedagoškog zbora) – „Slike“ (vlastita naklada, 1912) – „Priče iz davnine“ (dva izdanja, nakladom „Matice Hrvatske“ 1917 1920) – „Knjiga Omladini“ (naklada profesorskog zbora za izdavanje dječjih knjiga, g. 1923.) – Sad je upravo

doštampan u Londonu englezki prevod mojih „Priča iz davnine“ sa ilustracijama u bojama Vladimira Kirina, prevod je učinila Miss Fanny Copeland, a izdaje knjigu londonska nakladna knjižara Allen & Unwinn. – Poljski prevod „Priča iz davnine“ učinila je gđa Wanda Pogonowska, te će za nekoliko mjeseci izaći u Lwowu, sa istim ilustracijama Vl. Kirina.

Kao što vidite podatci su u pogledu datuma nešto nepodpuni, još neimam pri ruci bilježke. – O mom životu u kratko ovo:

Rodjena sam u Ogulinu g. 1874. Otac Vladimir Mažuranić (sada živi u Zagrebu, predsjednik Jugoslavenske Akademije u miru) – mati Henrietta rođj. Bernath. – Udala sam se g. 1892 za Dra Vatroslava Brlića, odvjetnika (poslje i narodnog zastupnika na hrv. saboru) u Brodu na Savi. – Unuka sam Ivana Mažuranića, pjesnika „Smrti Smail-age Čengijića“. –

U koliko biste želili malo obširnije podatke mogu Vam ih na želju poslati, jer imam izvadak iz moje autobiografije, koji sam izvadak priposlala i Dr Bučaru u Zagreb, na njegovu zamolbu.

Osobitim štovanjem

Ivana Brlić Mažuranić

[ROMS, inv. br. 26. 536]

4. pismo od 4. listopada 1924.

Letter 4 of 4 October 1924

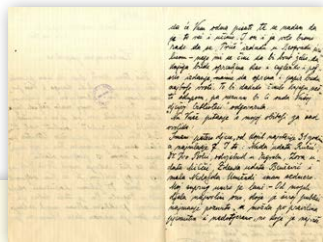
MSB. Op. 26.538

Brdski vinogradi. 4/X-1924.
Brd na Gari.

Visokocienjeni gospodine!

Ima tome dosta dugo da sam primila Vašu Gubernu poslijenu knjigu i Vaše pismo. Mnogo Vam zahvaljujem na Gubernom daru. Knjige su mojoj maloj čeljadi (moje četno obiteljaste vrri od djece i unučadi) doniele mnogo radosti - osobito mali Tina Bob! Vašu radnju o pedagoškoj literaturi pročitala sam sa zanimanjem. Ima u njoj mnogo misao s kojim se potpuno slažem.

Što se tiče izdanja mojih "Priča" (ili ine koje knjige) izričito, to će Vam odgovoriti moj brat, dr. Zelimir Mažuranić, odijetnik u Zagrebu. On je tako dobar na rukovodi praktičnu stranu mojih izdanja, za koju ja neimam dara. Obećao mi je

da će Vam odmah pisati te se nadam da je to veći i učinio. I on i ja vrlo bismo rado da se „Trije“ izdaju u Beogradu pri licom – nego mi se čini da bi brat želio, da knjiga bude opremljena kao i englesko i još „silo izdanje, namine da oprema i papir budu najbolje vrsti. To bi dakako činilo knjigu nešto skupom, pa neruam bi li onda Vašoj dječjoj Biblioteci“ odgovarala.

Na Vaše pitanje o mojoj obitelji za sad ovočito :

Imam petoro djece, od kojih najstarije 31 godinu a najmlađe 7. I to : Nada udata Ružić, Dr. Ivo Polić, odijetnik u Zagrebu, Lora udata Šićešić, Zdenka udata Benčević i mala Nedeljka. Umčadi imam sedmero. Moj suprug umro je lani. – Od mojih djela najvolim ono, koje je široj publici najmanje poznato, a možda po pravilima pismu i nedotjerano, no koje je najviše

od triju mojih djela nastalo iz duboke nutarije potrebe i u kojemu svaki put iznova nalazim žive i podigne slike onoga, što mi se onda u desni tako jako prihvarivalo. To je malo djelce, mala zbirka pjesama, pod imenom "Slike". Poslati ću Vam je sa ostalim knjigama.

Biti će mi vrlo prijateljski li mi opet koji Vam kad, te ću Vam se vrlo rado revanširati. Ovih dana izlazi jedna donella praktična knjiga, kod koje ~~između~~ sam glavni radnik bila. To je "dječja njega" u vezanom sloju, koja sam na zamolbu zaprevačkih liceznika preuredila po njemačkom. Knjižica je ilustrirana, donelle je društva humoristički, no u suštini je ozbiljni rukovod za mlade majke. Izlazi bez mojeg imena, a zove se "Radosna majka, dobra pjestinja." To je za mene, kao sedmerostruka baka, bio posao, koji sam mnogo ex privata diligentia, više od sale, obavila.

Osvjetom stvaranjem.
Ivanatrlj Mažuranić

Brodski vinogradi. 4/X 1924.
Brod na Savi.

Visokocienjeni gospodine!

Ima tome dosta dugo da sam primila Vašu ljubeznu pošiljku knjiga i Vaše pismo. Mnogo Vam zahvaljujem na ljubeznom daru. Knjige su mojoj maloju ćeljadi (moje ljetno obitavalište vrvi od djece i unućadi) doniele mnogo radosti – osobito mali Sima Bob! Vašu radnju o pedagoškoj literaturi proćitala sam sa zanimanjem. Ima u njoj mnogo misao s kojom se podpuno slažem.

Što se tiće izdanja mojih „Prića“ (ili ine koje knjige) ćirilicom, to će Vam odgovoriti moj brat, Dr Źelimir Mažuranić, odvjetnik u Zagrebu. On je tako dobar pa rukovodi praktićnu stranu mojih izdanja, za koju ja neimam dara. Obećao mi je da će Vam odma pisati te se nadam da je to već i ućinio. I on i ja vrlo bismo rado da se „Priće“ izdadu u Beogradu ćirilicom – nego mi se ćini da bi brat Źelio, da knjiga bude opremljena kao i englezko i poljsko izdanje, naime da oprema i papir budu najbolje vrsti. To bi dakako ćinilo knjigu nešto skupom, pa neznam bi li onda Vašoj „djećjoj biblioteci“ odgovarala.

Na Vaše pitanje o mojoj obitelji za sad ovoliko:

Imam petero djece, od kojih najstarije 31 godinu a najmlaće 7. I to: Nada udata Rućić, Dr Ivo Brlić, odvjetnik u Zagrebu, Zora udata Milićić, Zdenka udata Benćević i mala Nedeljka. Unućadi imam sedmero. Moj suprug umro je lani. – Od mojih djela najvolim ono, koje je široj publici najmanje poznato, i moćda po pravilima pjesništva i nedotjerano, no koje je najviše od svijuju mojih djela nastalo iz duboke nutarnje potrebe i u kojemu svaki put iznova nalazim Źive i podpune slike onoga, što mi se onda u duši tako jasno prikazivalo. To je malo djelce, mala zbirka pjesama, pod imenom „Slike“. Poslati ću Vam je sa ostalim knjigama.

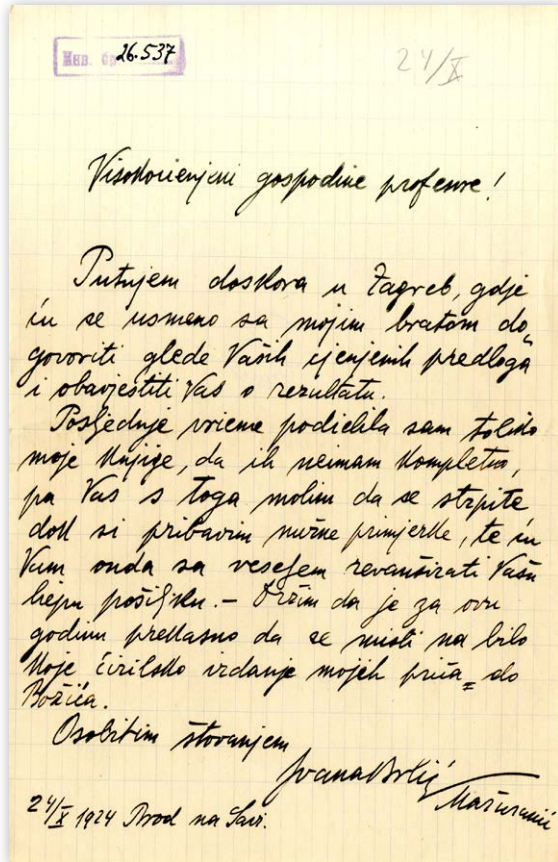
Biti će mi milo pripošaljete li mi opet koji Vaš rad, te ću Vam se vrlo rado revanširati. Ovih dana izlazi jedna donekle praktićna knjiga, kod koje sam glavni radnik bila. To je „djećja njega“ u vezanom slogu, koju sam na zamolbu zagrebaćkih liećnika preradila po njemaćkom. Knjićica je ilustrirana, donekle je drćzana humoristićki, no u sućtini je ozbiljni rukovoćd za mlade majke. Izlazi bez mojeg imena, a zove se „Radosna majka, dobra pjestinja.“ To je za mene, kao sedmerosturuku baku, bio posao, koji sam onako ex privata diligentia, više od šale obavila.

Osobitim Źtovanjem
Ivana Brlić Mažuranić

[ROMS, inv. br. 26. 538]

5. pismo od 24. listopada 1924.

Letter 5 of 24 October 1924

Visokocienjeni gospodine profesore!

Putujem doskora u Zagreb, gdje ću se usmeno sa mojim bratom dogovoriti glede Vaših cjenjenih predloga i obavjestiti Vas o rezultatu.

Posljednje vrijeme podielila sam toliko moje knjige, da ih neimam kompletno, pa Vas s toga molim da se strpitate dok si pribavim nužne primjerke, te ću Vam onda sa veseljem revanširati Vašu lepu pošiljku. – Držim da je za ovu godinu prekasno da se misli na bilo koje ćirilsko izdanje mojih priča do Božića.

Osobitim štovanjem

Ivana Brlić Mažuranić

24/X 1924 Brod na Savi.

[ROMS, inv. br. 26. 537]